

Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва Україна – ЄС – НАТО в сучасних умовах

Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва Україна – ЄС – НАТО в сучасних умовах

Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва Україна – ЄС – НАТО в сучасних умовах

Strategic communications in the focus of Ukraine – EU – NATO cooperation in current conditions

В аналітичному документі зроблено аналіз сучасних інформаційних загроз та можливостей протидіяти їм в Україні, ЄС і НАТО, й поточного стану та розвитку співпраці ЄС і НАТО з Україною у сфері стратегічних комунікацій. На основі ідентифікованих прогалин у розвитку стратегічних комунікацій в Україні та у її співпраці з ЄС і НАТО, а також прогнозу ймовірних проблемних зон, окреслюються можливі напрямки подальшого розвитку такої співпраці й надаються відповідні рекомендації для підвищення її ефективності.

Аналітичний документ підготовлений Центром глобалістики «Стратегія XXI» на чолі з президентом Михайлом Гончаром та за безпосередньої участі виконавчого директора Віталія Мартинюка за підтримки та у співпраці з Представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні. Дослідження було ініційоване спільно з Радою Європейського Сусідства (Брюссель). Його зміст є виключно відповідальністю Центру глобалістики «Стратегія XXI» і не обов'язково відображає точку зору Фонду Конрада Аденауера.

SYNERGING ENERGIES
Centre for Global Studies / Центр Глобалістики

ЗМІСТ

Вступ	4
I. Сучасні інформаційні загрози у контексті розвитку стратегічних комунікацій в Україні, ЄС і НАТО	5
II. Стратегічні комунікації в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції України	13
III. Перспективи взаємодії ЄС і НАТО з Україною у сфері стратегічних комунікацій	19
Висновки	26

Вступ

Запорукою миру та стабільності у Східній Європі є своєчасне виявлення, попередження і нейтралізація загроз у кожній із країн та в регіоні в цілому, загроз як військових так і неконвенційних або гібридних. Останні набули особливого актуальності з початком агресії Росії проти України, яка по суті ґрунтується на використанні методів гібридної війни. Останні передбачають використання суспільства та його свідомості у процесі досягнення поставлених агресором цілей. Відповідно, населення, перебуваючи під постійним інформаційним впливом, потребує захисту від таких гібридних викликів і загроз.

Особливістю війни гібридного типу є те, що вона ведеться замасковано і націлена не на фізичне захоплення усїєї країни, хоча не виключається взяття під контроль окремих районів або й усїєї території, а на отримання патронату над державою, який досягається через вплив на населення, політикум, бізнес, силові структури. Тому протидія гібридним загрозам вимагає уваги до підвищення стійкості суспільства. Відповідно, на одне з перших місць у протидії гібридним загрозам входить стратегічні комунікації та інформаційна безпека, увага до яких в Україні посилювалась з початком активної фази російської агресії у 2014 році.

Під стратегічними комунікаціями слід розуміти процес, спрямований на забезпечення національної безпеки держави, який включає публічну дипломатію, зв'язки з громадськістю, комунікацію зі ЗМІ, протидію дезінформації, міжнародні та національні інформаційні заходи, цивільно-військове співробітництво (СІМІС), дії в кіберпросторі, інформаційні та психологічні операції. Перелік не є вичерпним і може включати інші види інформаційно-психологічно-комунікаційної діяльності, націленої на досягнення означеної мети. У цій публікації акцент зроблено на безпековий сегмент стратегічних комунікацій.

У розвитку стратегічних комунікацій на національному рівні Україна досягла певного успіху, але він може бути підсилений за рахунок синергії та поглиблення співробітництва з Європейським Союзом та НАТО, які приділяють увагу цій сфері діяльності вже тривалий час і мають напрацювання як на національному та регіональному рівнях, так і в районах проведення місій та операцій, як, наприклад, НАТО в Афганістані.

Стратегічні комунікації віднесені до однієї з пріоритетних сфер безпекової співпраці між ЄС і НАТО (EU-NATO Enhanced Cooperation), яка цього року відзначає вже третю річницю. Кожна з цих організацій має розвинуту співпрацю з Україною, у тому числі й у безпековому вимірі. Тому важливо враховувати напрямки й акценти взаємодії ЄС-НАТО для їх скоординованого співробітництва з Україною у вимірі стратегічних комунікацій. Посилена стійкість та здатність українського суспільства і держави Україна в цілому до ефективної протидії гібридним загрозам покращуватиме безпекову ситуацію у Європі.

I. Сучасні інформаційні загрози у контексті розвитку стратегічних комунікацій в Україні, ЄС і НАТО

У низці документів **Європейського Союзу** містяться чіткі визначення «гібридних загроз» та заходів протидії їм, де одним із напрямків визначено стратегічні комунікації як «систематичну серію сталих та послідовних заходів, що проводяться на стратегічному, операційному та тактичному рівнях, що дає змогу зрозуміти цільові аудиторії та визначити ефективні канали для сприяння й підтримки окремих типів поведінки». ¹ У практичному вимірі, поряд із публічною дипломатією, промоцією політичної діяльності, відносинами з медіа, рекламою, навчанням стратегічні комунікації націлені на протидію інформаційним викликам і загрозам, зокрема – дезінформації. Така протидія в ЄС, перш за все, прив'язана до загроз зі Сходу, тобто з Російської Федерації, що зафіксовано в низці документів ЄС, наприклад: Глобальній стратегії ЄС, Спільному рамковому документі з протидії гібридним загрозам, Плані дій із стратегічних комунікацій ЄС (Action Plan on Strategic Communication)², Доповіді Генерального Директорату зовнішньої політики Європейського Парламенту під назвою «Стратегічні комунікації ЄС у світлі протидії пропаганді»³.

Країни-джерела гібридних загроз, як визначають в ЄС, можуть використовувати вразливих членів суспільства, нав'язуючи їм радикальні та екстремістські ідеї через сучасні канали комунікації. «Дезінформація отруює серця і розум. Ми більше не можемо заперечувати той факт, що наші інституції та суспільства є цілком ворожої пропаганди Кремля, яка, своєю чергою, є частиною більш широкої стратегії», – зазначила депутатка Європейського Парламенту Анна Фотига (Група європейських консерваторів і реформістів, Польща).⁴ Тому ключовим завданням в інформаційній сфері Євросоюз визначив підвищення рівня обізнаності суспільства та протидії пропаганді. Була створена Спеціальна група «Стратком Схід» (East Stratcom Task Force), запущений спеціальний проект EU-STRAT, який працює й по країнам Східної Європи, діє Антитерористичний інтернет-центр ЄС у складі Європолу з вилучення нелегального інформаційного контенту.

У свою чергу, **НАТО** більш деталізовано підходить до стратегічних комунікацій, акцентуючи увагу на воєнно-безпековій складовій. Директор Центру інформації і документації НАТО в Україні Барбора Маронкова в інтерв'ю інформагентству «Укрінформ» пояснила: «*Стратегічні комунікації – це звучить*

1 [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA\(2016\)578008_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA(2016)578008_EN.pdf)

2 <http://archive.eap-csf.eu/assets/files/Action%20Plan.pdf>

3 [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA\(2016\)578008_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA(2016)578008_EN.pdf)

4 https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/59610/node/59610_uk

складно, але насправді є дуже простим. Це все – про координацію позицій та здатність говорити «одним голосом».⁵ Активний розвиток стратегічних комунікацій в Альянсі розпочався з його операції в Афганістані та був розширений на усю діяльність НАТО.

Рис.1. Як працюють стратегічні комунікації в НАТО.

Джерело: <https://publicintelligence.net/wp-content/uploads/2012/11/nato-stratcom.png>

Альянс визначив такі складові стратегічних комунікацій (Рис.1):

- зв'язки з громадськістю (Public Affairs and Military Public Affairs);
- публічна дипломатія та військові заходи на підтримку публічної дипломатії (Public Diplomacy and Military Support to Public Diplomacy);
- зв'язки зі ЗМІ (Press and Media);
- інформаційні заходи міжнародного військового співробітництва (International Military Cooperation);
- цивільно-військове співробітництво (CIMIC);
- дії в кіберпросторі, включаючи соціальні мережі;

⁵ <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2556092-barbora-maronkova-direktor-centru-informacii-ta-dokumentacii-nato-v-ukraini.html>

- залучення ключових лідерів до інформаційних заходів (Key Leaders Engagement);
- внутрішня комунікація (робота з особовим складом/внутрішній PR);
- інформаційні операції (Information Operations);
- психологічні операції (PSYOPS);
- інформування про ситуацію та документування подій на полі бою;
- розвідувальне забезпечення проведення інформаційних заходів;
- показ дій військ (Show of Force);
- введення в оману (MILDEC);
- безпека операцій (Operation Security);
- протиборотство в електромагнітному просторі (EMW).⁶

Як видно з цього переліку, у основі стратегічних комунікацій в підході Альянсу також лежать інформаційні заходи. Втім, на відміну від ЄС, НАТО робить наголос на військовій складовій та проведенні операцій. Між тим, протидія дезінформації завжди перебуває в полі зору Альянсу. Так, у Декларації Брюссельського саміту НАТО 2018 року стратегічні комунікації визначені частиною політики стримування та розвитку спроможностей Альянсу, а дезінформація є ключовою гібридною загрозою: *«Ми стикаємося з гібридними викликами, включаючи кампанії з дезінформації та зловмисну кібердіяльність»*.⁷

Головною метою інформаційного впливу Росії на Європу, як підкреслено в доповіді Інституту безпекових досліджень ЄС «Стратегічні комунікації – Схід і Південь»⁸, є переконування європейців у тому, що немає ніякої загрози від Росії, а ЄС повинен зосередитись на загрозах з Півдня. Для цього російська інформаційно-пропагандистська машина працювала на підсилення міграційної кризи в Європі, антиміграційних настроїв, етнічної та релігійної ворожнечі. Такий інформаційний вплив досяг своєї кульмінації у січні 2016 року, коли російські ЗМІ активно мусували «справу Лізи»⁹ та ситуацію довкола порушень громадського порядку нелегальними мігрантами в районі залізничного вокзалі в німецькому місті Кельн.¹⁰ Знадобилось багато часу, щоб подолати наслідки того потоку дезінформації з боку Росії. Одночасно Росія намагається дискредитувати ЄС в очах жителів країн пострадянського простору, порівнюючи його з Радянським Союзом, а процес європейської інтеграції – з втратою незалеж-

6 <http://goal-int.org/rol-strategichnix-komunikacij-v-protidii-gibridnij-vijni-proti-Ukraini/>

7 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=uk

8 <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0415-strategic-communications-east-and-south>

9 <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/lisa-case-germany-target-russian-disinformation/UK/index.htm>

10 <https://www.gazeta.ru/social/2016/01/11/8016293.shtml>

ності та суверенітету. Інформаційні атаки РФ також здійснюються за такими напрямками: «занепад» християнських цінностей в ЄС; слабкість європейських політиків та інституцій; нестабільність у європейських країнах; економічна криза; протиріччя всередині ЄС і НАТО.

В результаті інформаційна сфера стала однією з ключових у посиленому співробітництві НАТО з ЄС, яке включає спільну протидію гібридним загрозам на Півдні та на Сході. *«Ми збільшили нашу здатність реагувати на гібридні загрози: ми підсилюємо нашу готовність до криз, ми обмінюємося своєчасною інформацією, включаючи й про кібератаки, протидіємо дезінформації, будемо стійкістю наших членів і партнерів та тестуємо наші відповідні процедури на паралельних та скоординованих навчаннях»*, - зазначено у Спільній заяві щодо співпраці ЄС-НАТО від 10 липня 2018 року.¹¹

В **Україні** також існує узгоджений підхід до визначення стратегічних комунікацій. Він зафіксований у Военній доктрині України та Доктрині інформаційної безпеки України¹²: *«Стратегічні комунікації - скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави - публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави»*. Окремі аспекти розвитку системи стратегічних комунікацій окреслені також й в інших документах сфери безпеки та оборони: у Річній національній програмі співробітництва Україна – НАТО, Концепції розвитку сектору безпеки і оборони 2016 року, Стратегічному оборонному бюлетені від 2016 року тощо.

За визначенням в українських документах, стратегічні комунікації спрямовані на забезпечення національної безпеки України й реалізації державних інтересів, у тому числі в інформаційній сфері, що потребує чіткого визначення інформаційних загроз державі, адже інформаційна сфера є ключовим виміром гібридної війни Росії, яка розглядає інформаційно-психологічні інструменти як різновид зброї масового ураження.

В Україні Росія використовує такі інформаційно-пропагандистські механізми: швидке та масштабне наповнення зони бойових дій контрольованими російськими журналістами в разі потреби; спроба монополізувати контроль за наданням контенту із зони бойових дій; продукування фейків; відрядження до зони бойових дій російських діячів культури; використання найманих іноземних журналістів тощо. Всі ці механізми отримують належне фінансування. Бюджет лише «Russia Today» за останні роки суттєво зріс і наближується до 2 мільярдів доларів, за неофіційними даними.¹³ Це без врахування мереж

11 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm?selectedLocale=uk

12 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>

13 <https://www.5.ua/polityka/shaleni-tsyfry-iakyi-biudzheth-prokremlivskoho-russia-today-a-iakyi-v-mininformpolityky-184151.html>

«Спутник», «Интерфакс» та багатьох інших російських ЗМІ. Відносно новий інформаційний інструмент РФ – «Спутник» поширює інформацію більш як 30-ма мовами у десятках країн, переважно Європи, і в окремих країнах перетворюється на місцевого ньюс-мейкера.

Інформаційно-пропагандистська робота РФ проти України спрямовується на проросійськи налаштоване населення індустріальних районів України з концентрацією на цільові групи російськомовних громадян, державних службовців, інтелектуальних еліт, людей похилого віку. Активною є діяльність Росії в соціальних мережах з поширення проросійських меседжів. РФ продовжує проводити спеціальні інформаційні операції по всій території України, використовуючи найрізноманітніші канали, зокрема незаборонені в Україні медіаресурси та соціальні мережі. Росія розвинула потужний пропагандистський апарат для української аудиторії, в тому числі діючі зсередини. Головні пропагандистські зусилля Кремля спрямовуються на дискредитацію керівництва України, української армії, зовнішньополітичного курсу держави, відновлення української влади на звільнених територіях, роботи з внутрішньо переміщеними особами, триваючого процесу реформування країни.

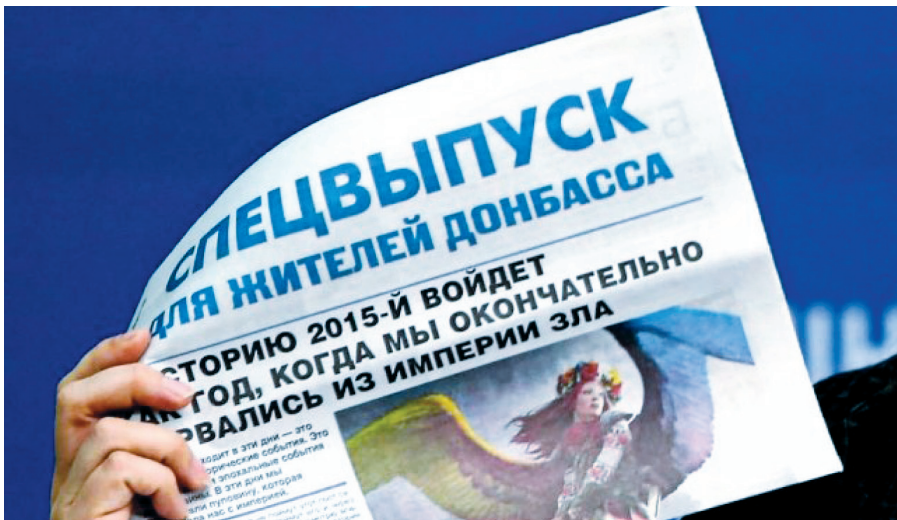

Рис.2. Пропагандистські ЗМІ Росії

Джерело: https://dt.ua/UKRAINE/rosiya-vidilila-25-mln-rubliv-na-propagandu-v-dnr-203766_.html

В ЄС і НАТО головні інформаційні загрози розглядають більш узагальнено - як дезінформацію та пропаганду. В Україні ж, як зафіксовано в Доктрині інформаційної безпеки, актуальні загрози більш деталізовані: інформаційні операції з підриву обороноздатності України та дестабілізації суспільно-політичної і соціально-економічної ситуації; операції з підриву іміджу України у світі; розши-

рення інформаційної інфраструктури держави-агресора на території України; інформаційне домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях; поширення закликів до радикальних дій, пропаганда ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні. До загроз віднесені й проблемні питання сфери інформаційної безпеки України, а саме - неефективність державної інформаційної політики та недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури України. Останні є радше небезпеками, до яких також варто додати: низький рівень координації дій ЦОВВ в інформаційній сфері та їхньої роботи зі ЗМІ; несформована політика інформаційного супроводу закріплення національної ідентичності в Україні в частині роботи з населенням України, перш за все на окупованих територіях; недостатнє фінансово-технічне забезпечення державних органів та ЗМІ України для оперативного та своєчасного реагування на відповідні акти інформаційної агресії.

До узагальнених в Доктрині інформаційної безпеки України загроз, варто зарахувати й інші актуальні на сьогодні інформаційні загрози, зокрема:

- формування Росією каналів інформаційно-пропагандистської роботи із дискредитації української влади за цільовими напрямками: 1) громадяни Росії; 2) громадяни України на окупованих територіях; 3) громадяни України; 4) країни Заходу, партнери України з протидії агресії; 5) населення країн, що перебувають в орбіті впливу Росії¹⁴;
- відкрите і приховане використання демократичних норм та принципів свободи ЗМІ для інформаційної дискредитації України та її спроб формувати міжнародну підтримку протидії російській агресії (*Приклад: У грудні 2018 року російські ЗМІ, у тому числі й за кордоном, поширили дезінформацію про начебто підготовку застосування українськими силами забороненої хімічної зброї, намагаючись дискредитувати Україну*¹⁵);
- політичні та лобістські заходи на Заході, які використовуються Росією для формування сумніву у правильності позиції країн ЄС щодо продовження санкційного впливу на Кремль та підтримки України, а також для легітимації анексії Криму (*Приклад: 26 травня 2019 року на Youtube з'явилося відео про те, як у 2022 році Румунія може окупувати Чернівецьку область і частину Одеської області України; Генеральна прокуратура України відкрила кримінальне провадження та перевірку про спеціальну інформаційну операцію з боку спецслужб РФ*¹⁶);

14 <https://geostrategy.org.ua/ua/analitika/item/1401-hibrydni-zagrozy-i-syspilna-bezpeka>

15 <http://tass.com/world/1035166>

16 <https://www.slovoidilo.ua/2019/06/04/novyna/polityka/hpu-porushyla-spravu-cherez-video-pro-zaxopleniya-rumuniyeyu-bukovyny>

- розширене використання Кремлем інформаційних каналів РПЦ – УПЦ МП зі створенням нових пропагандистських та дезінформаційних потоків на Україну з метою деморалізації та дезорієнтації населення, зниження його резистентного потенціалу агресору (*Приклад: У грудні 2018 року СБУ повідомила, що під час обшуків окремих адміністративних приміщень Української православної церкви Московського патріархату були виявлені матеріали, що розпалюють релігійну ворожнечу*¹⁷);
- використання українських телевізійних каналів та інших медіа для трансляції проросійських наративів у дозованому вигляді чи під опозиційними гаслами (*Приклад: У вересні 2018 року український сайт телеканалу 112.ua розмістив цитату представника партії «За життя» Сергія Боголюбова, що «Україна не виконує Мінських домовленостей»*¹⁸);
- отримання громадянами України інформації з російських інформаційних каналів, особливо телебачення та Інтернет-сайтів (*Приклад: Згідно із соціологічним опитуванням, проведеним Київським міжнародним інститутом соціології у вересні 2018 року, 18,2% українців користуються принаймні однією російською соцмережею, а 54% українців не вважають, що користування російськими соціальними мережами є небезпечним*¹⁹);
- формування ізольованої соціально-культурної та інформаційної реальності на окупованих територіях України, блокування доступу жителів цих територій до українського інформаційного контенту (*Приклад: Як повідомила Кримська правозахисна група за результатами моніторингу, здійсненого у березні-квітні 2019 року, сигнал семи українських радіостанцій повністю або частково глушать у 20 населених пунктах Північного Криму*²⁰);
- використання українських експертів та лідерів думок для формування негативного інформаційного образу українського експертного середовища, делегітимізації основних доказів російської агресії (*Приклад: Як повідомило видання «Комсомольская правда», українські експерти беруть участь у ТВ-шоу на російських телеканалах в ролі «хлопчиків для биття» за відповідні гонорари, серед яких В'ячеслав Ковтун є одним із найбільш оплачуваних – щомісяця отримує від 500 до 700 тисяч російських рублів*)²¹;

17 <https://www.unian.ua/politics/10364304-pid-chas-obshukiv-u-primishchennyah-upc-mp-znayshli-broshuri-z-propagandoyu-foto-video.html>

18 <https://112.ua/politika/bogolyubov-donbass-neobhodimo-vozvrashhat-putem-vypolneniya-minskikh-soglasheniy-463170.html>

19 <https://detector.media/infospace/article/142133/2018-10-29-18-ukraintsiv-koristuyutsya-prinainmni-odnieyu-rosiiskoyu-sotsmerezheyu-opituvannya-kmis/>

20 <https://www.radiosvoboda.org/a/news-v-krymu-ukrainskie-radiostantsyi-glushat-rossijskimi/29935810.html>

21 <https://www.crimea.kp.ru/daily/26744.7/3772307/?see-also.number=1414#see-also>

- поширення інформаційних продуктів для формування ліній розколу в суспільстві, нав'язування відчуття дискримінації та незахищеності, підготовки соціальної бази для протестів та провокацій (*Приклад: У лютому 2019 року російськомовне видання RT поширило новину під назвою «У Європарламенті заявили про зв'язок між церковним розколом в Україні і виборчою кампанією Порошенка»²²*).

Надсилання правильного повідомлення в умовах такого конфлікту, як конфлікт, розв'язаний Росією проти України, виявилось складним завданням не лише для України, але й для НАТО та ЄС. Тому ефективна протидія означеним загрозам потребує формування інформаційних меседжів, необхідних для протистояння російській агресії, що є важливим не тільки для України, але й для НАТО та ЄС. Україна, ЄС і НАТО потребують однозначного бачення та визначення цих загроз, які надходять з одного джерела – Російської Федерації. Для обох організацій стратегічні комунікації не стали чимсь новим, але їхня значимість для формування безпекового оточення постійно зростає у контексті інформаційних атак Росії проти України та інших європейських держав.

22 <https://russian.rt.com/ussr/article/605957-evroparlament-vybyory-ukraina-raskol>

II. Стратегічні комунікації в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції України

Стратегічні комунікації у співробітництві України з ЄС і НАТО посідають одне з пріоритетних місць. Схвалена та імплементується низка стратегічних документів у цьому вимірі. З метою покращення координації європейської і євроатлантичної інтеграції та розвитку стратегічних комунікацій наприкінці квітня 2016 року вперше в історії України у складі Уряду було створено посаду віцепрем'єр-міністра з європейської та євроатлантичної інтеграції, на яку була призначена І. Климпуш-Цинцадзе.

Практично одразу після того, як з 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію між Україною та ЄС повністю набула чинності, у жовтні того ж року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки, щорічно схвалюються плани заходів з її імплементатії.²³ *«Масштабність процесу європейської інтеграції України та впровадження положень Угоди про асоціацію, вплив цих процесів на життя кожного громадянина робить необхідним проведення потужної роз'яснювальної та комунікаційної роботи»*, - сказано у цій Стратегії.²⁴ Одним із пріоритетних завдань визначено «протидію дезінформації, спрямованій на дискредитацію відносин України з ЄС та майбутнього членства України в ЄС».

Під час 20-го Саміту Україна-ЄС, який відбувся 9 липня 2018 року у Брюсселі, було досягнуте спільне рішення посилити роботу зі стратегічних комунікацій.²⁵ Розвиток такої співпраці був конкретизований під час засідання Ради асоціації 17 грудня 2018 року: *«Сторони погодилися з важливістю протидії дезінформації та втручання у вибори, а також обговорили можливості співпраці у цій сфері»*.²⁶ Ключовими інституціями ЄС з реалізації цих рішень є Представництво України в ЄС та Консультативна місія ЄС в Україні, які зосереджуються на поширенні інформації про ЄС, розвитку урядових структур у сфері стратегічних комунікацій, посиленні їхньої комунікації з неурядовими інституціями, а також безпекових структур з населенням, та протидії дезінформації.

У грудні 2018 року був представлений План з протидії дезінформації ЄС, у якому головним джерелом інформаційних загроз було визначено Росію. Передбачено збільшення бюджету Зовнішньополітичної служби ЄС на стратегічні комунікації з 1,9 млн євро у 2018 році до 5 млн євро у 2019 році, а її персонал з протидії дезінформації планують збільшити на 50-55 осіб протягом двох років. Особлива увага приділяється робочій групі «Схід» (East StratCom Task

23 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2019-%D1%80>

24 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2017-%D1%80#n10>

25 <https://www.consilium.europa.eu/media/36086/joint-statement-eu-ua-summit-2018.pdf>

26 <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/UKR.pdf>

Force).²⁷ У березні 2019 року Євросоюз створив систему швидкого сповіщення про дезінформацію. У ній беруть участь Єврокомісія, Рада ЄС, Європарламент та країни ЄС. Це стало важливим кроком з підготовки до проведення виборів до Європейського Парламенту у травні того ж року. *«Критично важливо працювати разом, аби протистояти тим, хто намагається маніпулювати нашими виборами»*, - написав з цього приводу єврокомісар з питань безпеки Джуліан Кінг.²⁸ Робота в системі була обмежена лише для Євросоюзу, але, між тим, передбачено співпрацю з партнерами. Україна, яка знаходиться на передовій протидії російській пропаганді, може бути партнером ЄС.

Співпраця між Україною та ЄС у протидії дезінформації та пропаганді розпочалась раніше. Для вирішення цих питань команда East StratCom Task Force ще у 2017 році створила неформальну робочу групу з урядом України для допомоги з визначенням стратегічних комунікацій та запровадила ініціативу щодо підтримки українських ЗМІ. Аналіз веб-сайту цієї групи ЄС (www.EUvsDisinfo.eu/) показує, що велика частина розвінчувань російської пропаганди припадає на факти, що стосуються України. У січні 2019 року міністри закордонних справ країн ЄС обговорили розвиток співпраці у цій сфері з міжнародними організаціями та іншими країнами, включаючи Україну.

З метою підтримки України у намаганні вирішити деякі з проблемних питань від імені ЄС були реалізовані декілька проектів, як «EU Mythbusters twitter feed», «Disinformation Review» та «Центр обміну новинами російською мовою у Празі», де журналісти з різних країн поширюють новини російською мовою та допомагають один одному в проведенні розслідувань щодо дезінформації та розповсюдженні їх результатів.

Консультативна місія ЄС в Україні проводить заходи з підготовки співробітників силових структур з питань стратегічних комунікацій. У 2018 році були проведені тренінги з поліцією діалогу, зокрема на сході України. У 2017 і 2018 роках для представників прес-служб Нацполіції з усіх регіонів України відбулись дводенні тренінги зі стратегічних комунікацій. Акцент був зроблений на сучасних трендах в ЗМІ, нових комунікаційних інструментах, ефективній розробці повідомлень. *«Сьогодні інформація може або зруйнувати організацію, або закріпити її позитивну репутацію. Тому ефективна та «проактивна» комунікація є дуже важливою складовою роботи поліції»*, – відзначив Голова КМЄС Кястутіс Ланчінскас під час означеного тренінгу.²⁹

²⁷ https://www.reuters.com/article/us-eu-internet-fakenews/plan-to-combat-fake-news-proposed-as-eu-elections-approach-idUSKBN1O41LM?feedType=RSS&feedName=worldNews&utm_source=Twitter&utm_medium=Social&utm_campaign=Feed%3A+Reuters%2FworldNews+%28Reuters+World+News%29

²⁸ <https://twitter.com/JKingEU/status/1107562567650689024/photo/1>

²⁹ <http://www.euam-ukraine.eu/ua/news/euam-provides-strategic-communications-training-for-police-spokespersons-from-all-ukrainian-regions/>

Представництво Європейського Союзу в Україні в інформаційній сфері зосереджує зусилля на: поширенні інформації про ЄС та його співпрацю і допомогу Україні; налагодженні сталої комунікації з громадянським суспільством; оперативному висвітленні подій та рішень в ЄС; підтримці свободи медіа. Зокрема, Представництво ЄС створило систему онлайн-консультацій з представниками громадянського суспільства та розробило Дорожню карту ЄС для взаємодії з громадянським суспільством в Україні.

Співпраця **НАТО** з Україною у сфері стратегічних комунікацій є змістовно наповненою та документально визначеною. Створення і розвиток спроможностей у сфері стратегічних комунікацій для оборони держави є одним із завдань Альянсу у наданні допомоги Україні. НАТО надає сприяння як державним установам, так і громадським організаціям, в тому числі через імплементацію Дорожньої карти Партнерства зі стратегічних комунікацій Україна-НАТО. Цей документ у вересні 2015 року підписали Секретар Ради національної безпеки й оборони України і Генеральний секретар НАТО. Документ є рамковим і дозволяє впроваджувати різноманітні програми й проекти. Він передбачає підготовку персоналу, сприяння розбудові профільних структур і розвитку законодавства, проведення наукових досліджень тощо, допомагає інформувати громадськість про події в державі та протидіяти російській пропаганді. Дорожня карта є єдиною угодою такого роду між НАТО і країною-партнером та передбачає дорадчу допомогу щодо розвитку українських органів влади, їхнього управління ризиками у сфері безпеки та реагування на них через впровадження стратегічних комунікацій.

Практичну реалізацію Дорожньої карти Партнерства було розпочато у 2016 році, а саме – проведенням у березні спільно Міністерством інформаційної політики України (МІП), РНБОУ і Центром інформації та документації НАТО в Україні першої зустрічі робочої групи з розробки структури стратегічних комунікацій та механізмів координації. Розроблено план реалізації Дорожньої карти на короткострокову перспективу. В окремих міністерствах були запроваджені посади радників з питань стратегічних комунікацій, на які були запрошені іноземні експерти.

Стратегічні комунікації стали частиною Комплексного пакету допомоги для України (КПД), схваленого главами держав та урядів на засіданні Комісії Україна-НАТО 9 липня 2016 року у Варшаві.³⁰ Метою КПД є консолідація та збільшення допомоги НАТО для України, що має дозволити їй краще забезпечувати власну безпеку та проводити необхідні реформи, зокрема, в секторах безпеки та оборони. НАТО взяла зобов'язання підтримувати розвиток потенціалу в цій

³⁰ https://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/nato/files/7_.pdf

галузі, надаючи сприяння як державним установам, так і громадським організаціям, в тому числі через імплементацію згаданої Дорожньої карти Партнерства.

Співпраця НАТО з Україною у сфері стратегічних комунікацій спрямована на розвиток культури стратегічних комунікацій, забезпечення в Україні ефективних та прозорих урядових комунікацій з високим рівнем довіри до них, особливо у секторі безпеки та оборони. Проекти з розвитку спроможностей у сфері стратегічних комунікацій включають навчальні тренінги та семінари, інформаційні поїздки за кордон тощо. Щороку сотні представників органів безпеки та оборони беруть у них участь. Співробітництво НАТО-Україна включає також консультативну підтримку для розробки ключових програмних документів із стратегічних комунікацій.

Відіграючи ключову роль у співпраці Україна-НАТО у сфері стратегічних комунікацій, Центр інформації та документації НАТО (ЦІДН) щороку проводить низку заходів, підтримує активну співпрацю з українськими громадськими організаціями та аналітичними центрами. Так у 2017-18 роках Центр організував 19 заходів з підготовки та надавав дорадчу допомогу зі стратегічних комунікацій національним академіям України. Він сприяє проведенню інформаційної кампанії із забезпечення підтримки вступу України до НАТО в рамках виконання Концепції вдосконалення інформування громадськості про співробітництво України з НАТО на 2017-2020 роки. Однак на Сході України все ще зберігається переважно негативне ставлення до Альянсу, що потребує проведення саме там інформаційних кампаній з фокусом на практичні дії НАТО з надання допомоги населенню, постраждалому в результаті бойових дій.

Україна також підтримує високий рівень співпраці з Центром передового досвіду НАТО із стратегічних комунікацій, який розташований у Ризі (Латвія). *«Ми маємо потужні інституції, які дуже нам допомагають, наприклад, Центр передового досвіду у сфері стратегічних комунікацій, що розташований у Ризі, в Латвії. Цей центр став дійсно вузлом для досліджень та аналізу у цій сфері»*, - зазначила Барбора Маронкова, директор ЦІДН, в інтерв'ю інформагентству «Укрінформ» у жовтні 2018 року.³¹ Центр у Ризі надає Україні допомогу у вигляді консультативних візитів і проведення тренінгів. Важливим кроком, як вважають у МПП, має стати зміна підходів до євроатлантичної інтеграції на користь більшої публічності і відкритості для українського суспільства. А одним із актуальних у найближчі роки виміром стратегічних комунікацій має стати поглиблення зв'язків між політиками та експертами і громадськістю.

Інформаційна сфера, враховуючи характер новітньої війни, й надалі залишатиметься на першому плані співпраці України з НАТО. Однак, враховуючи досвід, здобутий Україною у протистоянні російській пропаганді, ця співпраця

31 <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2556092-barbora-maronkova-direktor-centru-informacii-ta-dokumentacii-nato-v-ukraini.html>

має бути двосторонньою, оскільки Україна в цій сфері вже є більше джерелом знань, ніж споживачем. Водночас, як зазначила радник МПП з питань стратегічних комунікацій Аліна Фролова під час міжнародного круглого столу «Україна – НАТО: невійськова співпраця як спільна відповідь гібридним загрозам» 9 лютого 2017 року у Києві³², Україні слід переймати досвід країн НАТО із захисту свого інформаційного простору у різних аспектах.

Координація дій **ЄС і НАТО** у розвитку співпраці з Україною у сфері стратегічних комунікацій є дуже важливою. Така координація між ЄС і НАТО надасть підтримку Україні та іншим партнерам у їхніх зусиллях, спрямованих на підвищення стійкості, щоб вони могли захищати себе від внутрішніх, гібридних та інформаційних загроз. Стратегічні комунікації також відіграють центральну роль у наданні сигналів про єдність та солідарність з партнерами, у збільшенні поінформованості про обидві організації та в боротьбі з дезінформацією. Власне, узгоджена і добре координована співпраця у трикутнику НАТО-ЄС-Україна і буде свідченням успішної імплементації концепції стратегічних комунікацій для кожної із сторін.

В рамках механізму Розширеної співпраці між ЄС і НАТО на даний час існують три основні сфери взаємодії з країнами-партнерами: зберігання та безпека боеприпасів, кібербезпека, стратегічні комунікації. Ці спільні зусилля сприятимуть посиленню стійкості партнерів, які не є членами Альянсу, до потенційної агресії, а також сприятимуть процесу їх реформування. Третій звіт про хід імплементації переліку спільних пропозицій, що був схвалений ЄС і НАТО 6 грудня 2016 року та доповнений 5 грудня 2017 року³³, визначає, що у сфері стратегічних комунікацій проводяться обміни інформацією та обговорення форматів подальшої співпраці на Сході, Півдні і Західних Балканах. Обмін інформацією, включаючи неформальні міжштабні політичні консультації по трьох пілотних країнах (Боснія і Герцеговина, Республіка Молдова, Туніс), також матиме місце й для України, Грузії та Йорданії.³⁴

Розвивається співробітництво зі стратегічних комунікацій між інституціями ЄС і НАТО. Окремо виділяється співпраця між Групою стратегічних комунікацій ЄС (EU Strategic Communications Task Forces) та Центром передового досвіду із стратегічних комунікацій НАТО в Ризі (NATO Strategic Communications Centre of Excellence). Тому важливо розвивати тристоронню співпрацю України з обома організаціями.

32 http://ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=516:ukra-na-nato-sp-lna-nevyskova-sp-vpracya-u-protid-g-bridn-y-v-yn&catid=16&Itemid=186&lang=ua

33 https://www.nato.int/nato_static_files2014/assets/pdf/pdf_2018_06/20180608_180608-3rd-Joint-progress-report-EU-NATO-eng.pdf

34 https://www.nato.int/nato_static_files2014/assets/pdf/pdf_2018_06/20180608_180608-3rd-Joint-progress-report-EU-NATO-eng.pdf

Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (Гельсінкі, Фінляндія) сприяє більш тісній координації між ЄС і НАТО з протидії гібридним загрозам, включаючи їх інформаційну складову - пропаганду та дезінформацію. Обидві організації проводять спільні наради, беруть участь у заходах Центру, присутні на засіданнях Керівного комітету Центру, залучаються до навчання і тренувань. Під егідою Центру були розроблені рекомендації для подальшого посилення співпраці між ЄС і НАТО, де стратегічні комунікації були однією із п'яти сфер. Україна розвиває співпрацю з Європейським центром, але поки що не приєднується до його роботи.

Представництво НАТО зараз очолює координаційну групу донорів для сектору безпеки й оборони та тісно співпрацює з Консультативною місією ЄС в Україні з питань стратегічних комунікацій, Центр інформації та документації НАТО проводить спільні тренінги. Персонал НАТО також працює з Групою ЄС з підтримки України, зокрема щодо визначення конкретних проєктів, включаючи й сферу стратегічних комунікацій.

Українські урядові органи продовжують розвивати стратегічні комунікації, але наразі було б перебільшенням говорити про їх ефективність, особливо що стосується дотримання політики «єдиного голосу» в міжнародному середовищі. Крім того, Україна потребує чітких механізмів стратегічних комунікацій у різних сферах, що може розвивати за допомогою ЄС і НАТО, як це визначено в Дорожній карті Партнерства із стратегічних комунікацій Україна-НАТО.

III. Перспективи взаємодії ЄС і НАТО з Україною у сфері стратегічних комунікацій

Стратегічні комунікації й надалі залишатимуться однією з ключових сфер співпраці між Україною та ЄС, Україною і НАТО, а також НАТО і Євросоюзом. Між тим посилення співпраці у цьому вимірі вимагає більшої уваги до тристороннього формату Україна-ЄС-НАТО, враховуючи подальший розвиток безпекового співробітництва між ЄС і НАТО та поглиблення інтеграції України до обох організацій.

Перш за все, варто позначити **ймовірні проблемні зони стратегічних комунікацій між Україною та ЄС і НАТО**. Вибори нового Європарламенту, новий склад Європейської Комісії, зміна влади в Україні внаслідок президентських та парламентських виборів з появою у владних колах нових політичних фігур, багатьом з яких бракує професійного досвіду та знань, актуалізує як ніколи тематику стратегічних комунікацій між урядовими агенціями України, ЄС та НАТО. Низка стратегічних викликів для сторін означеного трикутника відносин актуалізується протягом наступного року. Взаєморозуміння сторін як в двосторонньому так і багатосторонньому форматах буде потрібно як ніколи раніше, особливо з урахуванням того, що Росія продовжує деструктивну політику щодо усіх означених сторін. Передусім, йдеться про необхідність налагодження стратегічних комунікацій з наступної проблематики:

- продовження Росією агресії гібридного типу проти України шляхом:
 - *надання мешканцям Донбасу – як окупованих територій, так і контр-ольованої центральним урядом – російського громадянства;*
 - *дій із перетворення Азовського та Чорного морів на «російські озера» з використанням сумнівно мотивованих обмежень судноплавства;*
 - *ескалації тиску на Київ щодо одностороннього виконання ним Мінських домовленостей в російській інтерпретації з визнанням так званих «ЛНР/ДНР» як сторін конфлікту;*
- ймовірна «газова атака» взимку 2020 року з огляду на дії Росії з вірогідного припинення транзиту газу до ЄС через територію України та добудову газопроводів «Північний потік 2» і «Турецький потік» - так звана «Проблема 2020»;
- використання Росією цивільної інфраструктури для прихованого поширення своєї військової присутності під приводом необхідності її захисту від диверсійної та терористичної загрози;
- безпека України в період після завершення дії Договору про ракети середньої і малої дальності (ДРСМД);

- продовження Росією підривної діяльності проти ЄС та НАТО зсередини з використанням різноманітних акторів впливу з метою дисфункції організацій та недопущення інтеграції України до них.

Означена проблематика тою чи іншою мірою перебуває в площині відносин України з НАТО та ЄС, але, передусім, із США як стратегічним партнером.

Недоліки стратегічної комунікації влади в минулому з тих чи інших питань мали серйозні наслідки для України. Брак стратегічних комунікацій із США, Великою Британією, Польщею, Німеччиною та Францією у 2014 році в умовах внутрішньополітичної турбулентності та початку агресії РФ проти України став однією з причин того, що замість Будапештського формату гарантій безпеки Україні з'явився переговорний Нормандський формат та був ініційований Мінський процес. Там виявились відсутні США як ініціатор Будапештського меморандуму, а присутня Росія демонструє себе в ролі посередника подібно до Німеччини та Франції, хоча насправді вона є стороною конфлікту. Питання окупації та незаконної анексії Росією Криму було винесено за дужки переговорного процесу, а російська агресія проти України стала іменуватися в офіційних документах ЄС як «конфлікт в та навколо України» з подальшим наданням йому окремими європейськими політиками тлумачення «внутрішнього громадянського конфлікту».

Схожа ситуація підміни понять мала місце і у 2009 році, коли Росія вдалася до використання газу як зброї спочатку проти України, а за тиждень і проти країн ЄС. Так, відсутність офіційної реакції на перших порах, дипломатична млявість та запізнілі реактивні дії України взимку 2009 року на фоні масованої російської пропаганди та лобістських зусиль «Газпрому» в Європі стали однією з вагомих причин появи неадекватних висновків Європейської Комісії щодо природи та причин двотижневої для ЄС та тритижневої для України «газової атаки». Єврокомісія офіційно залишила відкритим питання, «що сталося в січні 2009 року: Росія припинила поставки газу в ЄС чи Україна перервала транзит». Брюссель обмежився констатацією: «У ніч з 6 на 7 січня всі поставки з Росії через Україну в ЄС були припинені. Поставки газу з Росії в Європу були відсутні з 7 до 20 січня»³⁵. В подальшому події січня 2009 року були названі «газовою кризою», відповідальність за яку була покладена на обидві сторони – Росію і Україну. Такі підходи з боку ЄС створили «ефект спокуси» для подальшого використання Росією енергоресурсів та трубопроводів як невійськового компоненту у війнах гібридного типу. Жодну з газових криз, ані 2006 року, ані у 2009 року, не вдалося відвернути або врегулювати юридичними механізмами. Кризи були врегулю-

³⁵ Commission Staff Working Document. Accompanying document to the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Directive 2004/67/EC. The January 2009 gas supply disruption to the EU: an assessment. Brussels, p. 4

вані політичним шляхом – через тиск з Брюсселя та Москви на Україну щодо якнайшвидшого укладання нових договірних відносин між «Нафтогазом» та «Газпромом» з наступним відновленням газового транзиту. Станом на сьогодні в контексті «Проблеми 2020» наявні ознаки того, що сценарій «спільного тиску сильних на слабкого» може повторитися, хоча ставлення ЄС до Росії мало би зазнати трансформації у світлі подій останніх 5 років.

У 2010 році Центр глобалістики «Стратегія XXI» у співпраці з НАТО виконав проект «Енергетичні ресурси та інфраструктура їх доставки: потенціал для непрофільного застосування в Європі» («Energy resources and their delivery infrastructure: the potential for inappropriate operation in Europe»). В рамках цього проекту було здійснено аналіз тогочасних базових документів РФ: Стратегії національної безпеки, Воєнної доктрини, Енергетичної стратегії РФ та інших, а також проаналізовані дії РФ під час газової кризи 2009 року. Деякі ключові висновки, зроблені у 2010 році, актуальні й сьогодні. Як слушно зазначено в Глобальній стратегії ЄС, схваленій у 2016 році, «тероризм, **гібридні загрози**, економічна нестабільність, зміна клімату та **ненадійність енергетичних поставчань** є сьогодні небезпекою для наших громадян та регіону»³⁶.

Положення низки офіційних документів РФ (Стратегія національної безпеки РФ до 2020 року, Воєнна доктрина, Стратегія енергетичної безпеки РФ на період до 2030 року, Програма ефективного використання на системній основі зовнішньополітичних факторів з метою довгострокового розвитку Російської Федерації) містять неоднозначні положення і не сприяють зміцненню довіри до Росії як до передбачуваного партнера. У документах ще «докримського» періоду, таких як Стратегія національної безпеки Російської Федерації до 2020 року та Воєнна доктрина Російської Федерації, не сприймався процес приєднання до НАТО нових членів та виконання Альянсом глобальних функцій. Виходячи з цього несприйняття, РФ сформулювала завдання протидії через «нейтралізацію можливих військових небезпек і військових загроз політичними, дипломатичними та **іншими невоєнними засобами**». Це підвищує ймовірність використання енергоресурсного та інфраструктурного потенціалів РФ як невійськових засобів у разі загострення відносин як з окремими країнами-членами, так і з НАТО та ЄС в цілому.

Газова криза 2009 року супроводжувалася веденням масштабної інформаційно-психологічної кампанії і PR-супроводом дій «Газпрому» авторитетними міжнародними PR-агентствами (Gavin Anderson, GPlus Europe, Ketchum). Це принесло свої плоди. У європейській масовій свідомості закріпилися закарбовані російською пропагандою штампи «Україна перервала транзит до Європи», «Україна — ненадійна транзитна ланка», «Північний і Південний

³⁶ https://eeas.europa.eu/topics/eu-information-russian/7822/-----_ru

потоки — вихід з транзитних проблем». Особливо поширеною була і лишається пропагандистська теза — про «крадіжку» газу Україною. Навіть колишній Єврокомісар з питань енергетики Гюнтер Етінгер у серпні 2014 року використовував риторику щодо можливості «крадіжок газу» Україною, прогнозуючи можливу газову кризу взимку 2015 року, хоча цей прогноз не справдився.

Зафіксувавши у Доктрині енергетичної безпеки РФ, введених в дію указом В. Путіна у травні 2019 року, позицію про «незаконний відбір експортованих Росією енергоресурсів при їх транспортуванні по територіях іноземних країн»³⁷ як загрозу зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного характеру, Росія зміцнила своє правове підґрунтя (з позиції та розуміння Москви) для припинення транзиту газу через Україну з 2020 року.

Щодо використання Росією цивільної інфраструктури для поширення своєї військової присутності слід відзначити неусвідомлення в Європі ризиків, які несе така політика Кремля. Спорудження мосту через Керченську протоку стало приводом для розширення Кремлем переліку завдань не тільки для Чорноморському флоту, але й для Повітряно-космічних сил, Росгвардії, ФСБ, розвідувальних органів РФ. Захоплення 25 листопада 2018 року трьох українських катерів з екіпажами на борту при їх спробі пройти Керченською протокою продемонструвало, що Росія готова діяти воєнними методами, брутально порушуючи міжнародне право. Можна впевнено констатувати, що побудова «Північного потоку 2» на Балтиці та «Турецького потоку» на Чорному морі буде використана Росією для обґрунтування збільшення та урізноманітнення своєї військової присутності в акваторіях обох морів та на узбережжі. Приводом може бути необхідність захисту стратегічно важливої морської інфраструктури, спільних і взаємовигідних російсько-німецьких, російсько-турецьких та російсько-болгарських відносин у торгівлі газом, а також нейтралізації загроз з боку НАТО, США, України, Польщі та країн Балтії, які, мовляв, готові вдатися до агресивних дій з метою блокування/знищення нової інфраструктури, появи якої вони активно протидіяли.

Остаточне припинення функціонування ДРСМД з 2 серпня 2019 року означає для України і остаточне зникнення формальних обмежень з розробки відповідного класу ракет для потреб національної оборони в умовах триваючої агресії РФ. Україна зберегла і розвиває відповідний технологічний потенціал для виробництва ракетної техніки різних класів. Українська влада має надати та прокомунікувати своє бачення партнерам по НАТО з акцентом на те, що розробка та постановка на озброєння неядерних ракетних ударних комплексів радіусом дії до 2500 км є в інтересах зміцнення східного флангу Альянсу.

³⁷ <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/rsskwUHzl25X6IijBy20Doj88faOQLN4.pdf>

Протидія російській агресії, особливо її інформаційній складовій, підвищує значимість процесу розбудови системи стратегічних комунікацій. Для цього Україна потребує формування єдиного бачення концепції стратегічних комунікацій, залучення до них усіх акторів та створення повноцінного та довгострокового механізму підготовки відповідних фахівців, проведення досліджень та втілення їхніх результатів. Означені завдання допомагають виконувати ЄС і НАТО. Однак на безпековому стратегічному рівні більш залученим є Альянс, що вказує на необхідність посилення роботи із ЄС.

На тактичному рівні розвитку стратегічних комунікацій в Україні можна відзначити певну узгодженість дій ЄС і НАТО та розподіл за секторами – Альянс більш зосереджений на військово-безпековій складовій, а Євросоюз поглиблено працює у секторах цивільної безпеки через КМЄС та публічних комунікацій через Представництво ЄС. Незважаючи на такий розподіл, чітка скоординованість дій обох організацій є край важливою, та й сама Україна має слідкувати за недопущенням дублювання їхніх зусиль. Тому схвалення нормативно-правових актів із стратегічних комунікацій, починаючи з національної концепції або стратегії і напрямків секторальної політики, та формування адміністративно-організаційного механізму в Україні стають першочерговими завданнями, без вирішення яких відповідна допомога ЄС і НАТО буде малоефективною. Альянс готовий надати допомогу у вирішенні цих завдань, як це визначено у Дорожній карті Партнерства у сфері стратегічних комунікацій Україна-НАТО. Україні варто ініціювати долучення до проектів із стратегічних комунікацій в рамках Постійного структурованого співробітництва ЄС PESCO та приєднатися до Центру передового досвіду із стратегічних комунікацій НАТО, за зразком майже завершеного процесу приєднання до подібного центру з енергетичної безпеки.

У своїй доповіді «Про загрози стабільності у ширшій Європі» Рада Європейського Сусідства (ENC) рекомендувала зміцнювати зв'язки між організаціями громадянського суспільства та покращувати діалог серед простих громадян, які проживають в межах ЄС та регіону Східного партнерства. Як на громадському, так і на урядовому рівнях Україна, Грузія і Молдова повинні бути залученими до співпраці зі своїми сусідами у Європі з огляду на спільні цінності, зокрема, щодо обміну інформацією, залучення громадськості до моніторингу подій, що відбуваються в країнах Східного партнерства, тренінгів та співпраці через механізми, що використовуються ЄС у регіонах затяжних конфліктів.

Для розвитку стратегічних комунікацій за сприяння ЄС і НАТО необхідно перейти до практичних кроків, націлених на поглиблення зв'язків між українськими політиками, державними органами влади і представниками експертного й громадського середовища. З одного боку має підвищуватись роль і вплив громадянського суспільства, з іншого боку державні інституції мають ефектив-

но використовувати можливості експертного і громадського середовища для розвитку держави.

В умовах гібридної війни Україна, ЄС і НАТО мають спільно працювати над захистом своїх інформаційних кордонів і гарантуванням інформаційної безпеки. Водночас Україні слід відштовхуватись не тільки від необхідності нинішньої потреби у захисті від російської пропаганди, але й підходити до цього питання комплексно, з перспективою побудови майбутнього інформаційного простору держави та власного національного нарративу. Як зазначила представник Центру передового досвіду НАТО із стратегічних комунікацій Даце Кундрате під час міжнародного круглого столу «Україна-НАТО: Невійськова співпраця як спільна відповідь на гібридні загрози» у лютому 2017 року у Києві³⁸, у протидії пропаганді і дезінформації важливими є такі моменти: підвищення рівня поінформованості суспільства та усвідомлення ним небезпеки агресії; недопущення подачі інформації, яка виходить за межі звичного для людини інформування; врахування швидкості поширення інформації через соціальні мережі; розвиток співпраці між інформаційними волонтерами; відповідність інформаційних меседжів реальним діям.

Інформаційна сфера має стати простором не тільки для допомоги НАТО та ЄС Україні, але й для перейняття і врахування на практиці знань і досвіду, який отримала Україна у протидії російській пропаганді, щоб спільно гарантувати інформаційну безпеку. Одним з напрямків співпраці України з ЄС і НАТО має стати підвищення рівня поінформованості населення сусідніх з Україною країн-членів обох організацій з метою покращення в них громадської думки про Україну та ефективної протидії російській пропаганді, яка там активно поширюється Кремлем. Важливим є продовження активної співпраці із Групою стратегічних комунікацій ЄС (StratCom East), ефективне використання інструментів публічної дипломатії, залучення НУО, експертів, культурних діячів. Посилення співпраці з європейськими аналітичними центрами щодо протидії російській пропаганді сприятиме збільшенню взаємної поінформованості суспільств України та країн-членів ЄС і НАТО, зміцненню безпеки, зростанню довіри, та відстоюванню спільних цінностей.

Євросоюз може отримати додану вартість, якщо включить Україну до своєї системи швидкого сповіщення про дезінформацію, що дозволить Брюсселю більш ефективно реагувати на загрози інформаційній безпеці, адже більшість з них надходять з боку Росії, а головним об'єктом атак є Україна. Інформаційні продукти, які виробляються групою StratCom East, доцільно перекладати на усі мови країн Євросоюзу для кращого поширення. Їх переклад на мови країн-партнерів, зокрема українську, сприятиме їхньому поширенню в Україні. Па-

38 <https://www.kas.de/veranstaltungen/detail/-/content/ukraine-nato-nichtmilitaerische-zusammenarbeit-als-gemeinsame-antwort-auf-hybride-bedrohungen>

ралельно ЄС має продовжити підтримку незалежних українських ЗМІ шляхом технічної допомоги та проведення тренінгів і навчань.

На національному рівні Україні слід виокремити напрям тимчасово окупованих територій. За сприяння і допомогою ЄС і НАТО доцільно розробити для них комунікаційну стратегію, яка має стати частиною процесу повернення і реінтеграції цих територій. Україна може використати досвід Альянсу з повернення під урядовий контроль територій, які тимчасово контролювалися незаконними збройними формуваннями, та гарантування соціальної безпеки місцевого населення і вимушених переселенців. В основу комунікаційної стратегії має бути покладена довіра населення до місцевих органів влади, центральних органів влади і міжнародних організацій, зокрема ЄС і НАТО. В той же час Україна може передати ЄС і НАТО свій досвід із стратегічних комунікацій у зоні бойових дій на Сході України та протидії інформаційним загрозам в умовах неконвенційної та збройної агресії.

Україна розвиває стратегічні комунікації, але вони повинні стати одним з ключових напрямів діяльності та сприйматися в Україні не як кампанія зі зв'язків з громадськістю, а як стратегічне планування. Правильно вибудовані стратегічні комунікації з усіх важливих питань із США, НАТО та ЄС матимуть визначальне значення для партнерства України в трансатлантичному та європейському форматах.

Висновки

Розвиток і доступність засобів масової інформації, соціальних мереж та персональних комунікаційних засобів спростили здійснення агресором інформаційно-пропагандистського впливу на суспільство, а от створення захисного щита для суспільства країни-жертви ускладнилось. Агресор не сприймається як відкритий ворог, а маскує свої дії під «підкупання» про окремі групи людей, «особливі» регіони. Натомість керівництво держави-жертви та патріотична частина суспільства зображуються у ЗМІ агресора в образі «партії війни». Окрім цього, використовуючи засоби масової пропаганди та дезінформації, на міжнародній арені агресор створює образ України як держави, в якій має місце «громадянський конфлікт», а агресор виступає в ролі «миротворця». Усе це сковає активний та ефективний опір державних інститутів агресії.

В умовах гібридної війни Росії проти України, коли суспільство стало об'єктом атаки, ефективною протидією можна досягти лише за рахунок тісної співпраці з громадськістю, особливо організаціями громадянського суспільства, підвищення його довіри до своїх дій та інформування про ситуацію в та довкола країни. Іншими словами – важливо розвивати стратегічні комунікації.

Створення щита захисту українського народу від гібридних загроз, що походять з Росії, вимагає від України, перш за все, внутрішнього зміцнення, пов'язаного, зокрема, із широким правдивим інформуванням суспільства про чутливі теми, включаючи історичні, які використовуються або можуть використовуватись агресором для досягнення своїх цілей. Тому до гарантування безпеки суспільства та розвитку стійких стратегічних комунікацій мають бути залучені неурядові організації, експертні і наукові кола, незалежні ЗМІ.

Інтуїтивно захищаючи себе від зовнішньої експансії, українське суспільство і державні структури здобули досвід налагодження комунікації. Фактично все населення держави включилось в оборону, створюючи, розвиваючи і поглиблюючи зв'язки з безпековими та цивільними державними структурами, що набуло апогею у 2014 році. Однак з часом це включення почало зменшуватись, адже громадяни поступово поверталися до повсякденного життя. На цьому етапі першочерговим завданням стало створення діючої системи стратегічних комунікацій в державі, допомогу у чому можуть надавати і надають Європейський Союз і НАТО.

За підтримки ЄС і НАТО Україна відпрацьовує механізми стратегічних комунікацій в державі, використовує їхні досвід, знання, технічну допомогу. Ці дві організації не стоять на місці, розвиваються зсередини та у взаємодії одна з одною на принципах взаємного доповнення. Загрози для України, ЄС і НАТО схожі, а джерело їх походження одне – Російська Федерація. Тому для України важливо поглиблювати співробітництво із стратегічних комунікацій як з кожною з організацій окремо, так і в контексті їхньої безпекової співпраці.

SYNERGING ENERGIES
Centre for Global Studies / Центр Глобалістики

Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва Україна – ЄС – НАТО в сучасних умовах

Підготовлено за результатами досліджень Центру глобалістики «Стратегія XXI» щодо протидії гібридній агресії Російської Федерації та посилення співпраці України з ЄС і НАТО.

За фінансової підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні.

Окремі думки, висловлені в аналітичному документі, є позицією експертів Центру глобалістики «Стратегія XXI» і не обов'язково відображають точку зору Фонду Конрада Аденауера.

Авторський колектив висловлює вдячність партнерській організації – Раді Європейського Сусідства (Брюссель).

© Центр глобалістики «Стратегія XXI»

Посилання на видання, авторів і веб-сайт <http://geostrategy.org.ua> є обов'язковим.

Київ
2019

**Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва
Україна – ЄС – НАТО
в сучасних умовах**

© «Центр глобалістики Стратегія XXI»